

بررسی نقش دانشگاه آزاد اسلامی در ارتقاء گفتگوی میان فرهنگ‌ها*

دکتر احمد ساعی** - قاسم ترابی*** - محمود مقدس****

(تاریخ دریافت: ۱۳۸۹/۲/۱۲ و تاریخ تصویب: ۱۳۸۹/۵/۱۳)

چکیده

بی تردید دانشگاه آزاد اسلامی از بدو تاسیس خود تا امروز نقش مهمی را در تحولات اجتماعی و فرهنگی کشور ایفا کرده است. دانشگاه آزاد توانسته با برخورداری از یک شبکه گسترده و بی نظیر آموزشی در سطح کشور تأثیرات پایا و دامنه داری را در عرصه علمی کشور بر جای گذارد و نقش خود را به عنوان یکی از مهم ترین موسسات آموزشی منطقه برجسته سازد. سوال محوری مقاله به نقش و اثرگذاری دانشگاه آزاد اسلامی در زمینه فرهنگ مربوط می‌باشد، اینکه دانشگاه آزاد اسلامی چه تأثیری در توسعه و ارتقای فرهنگ ایفا نموده و چگونه توانسته به گفتگوی میان فرهنگ‌ها و خرده فرهنگ‌های

* این مقاله بر گرفته از طرح تحقیقاتی با عنوان «بررسی نقش دانشگاه آزاد اسلامی در ارتقاء گفتگوی میان فرهنگ‌ها» برای معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران، تهران، ایران، می باشد.

** عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران، گروه علوم سیاسی، تهران، ایران.

*** عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد همدان، گروه روابط بین الملل، همدان، ایران.

**** دانشجوی دکتری دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران، گروه روابط بین الملل، تهران، ایران.

مختلف یاری برساند. نوشتار حاضر در تلاش برای پاسخگویی به پرسش فوق این فرضیه را به آزمون می گذارد که دانشگاه آزاد اسلامی توانسته با گسترش زیرساخت‌های علمی و آموزشی، افزایش نرخ باسوادی، حضور در دور افتاده ترین مناطق کشور و تاسیس رشته‌های مرتبط با مقوله فرهنگ زمینه‌ساز درک متقابل بیشتر میان خرده‌فرهنگ‌ها گردد بدین نحو که با گسترش ارتباطات فرهنگی و فراهم آوردن فرصت تعامل خرده‌فرهنگ‌ها با یکدیگر زمینه‌ساز درک متقابل بیشتر میان آنها شود و نوعی نسبی‌گرایی فرهنگی را اشاعه دهد، امری که خود زمینه‌ساز توسعه فرهنگی کشور خواهد بود.

کلید واژگان

دانشگاه آزاد اسلامی، توسعه فرهنگی، نسبی‌گرایی فرهنگی، گفتگوی میان فرهنگ ها

مقدمه؛ فرهنگ و مختصات آن

آنچه امروزه متخصصین علوم انسانی فرهنگ می‌نامند به انواع مختلف تعریف و تفسیر شده است. مجموعه‌ای از طرز تفکر، احساس و عمل کم و بیش شکل گرفته که اکتسابی بوده و وجه اشتراکی است میان گروه‌ها و به نحو عینی و نمادین به جامعه شکل خاص و متمایزی می‌بخشد. بنا بر این تعریف فرهنگ شامل همه فعالیت‌های انسان می‌شود و سیمای واقعی زندگی انسان‌ها است زیرا توسط آنها به وجود آمده است. (۱) مولتی‌پالمر نیز فرهنگ را مجموعه افکار و اعمال، بایدها و نبایدها، هنجارها، ارزش‌ها و نظام اعتقادات یک جامعه مشتمل بر سنت‌ها، آداب و رسوم، مذاهب، ایدئولوژی، مناسک مذهبی، میراث و زبان و کلیه عادات یا دیدگاه‌های مشترک دیگر می‌داند که ممکن است از این مفاهیم استثنا شده باشد. (۲) گی روشه نیز فرهنگ را مجموعه‌ای به هم پیوسته از اندیشه‌ها و احساسات و اعمال کم و بیش صریح می‌داند که از سوی اکثریت افراد یک گروه پذیرفته شده و برای اینکه این افراد گروهی معین و مشخص را تشکیل دهند لازم است که آن مجموعه به هم پیوسته به نحوی در عین حال عینی و سمبلیک مراعات گردد. (۳) فرهنگ‌ها بسته به عواملی تغییر می‌کنند. این عوامل عبارتند از نیازها و امیال مردم، دانش (علم) و مهارت‌ها (تکنولوژی‌ها، نحوه سازمان اجتماعی، مدیریت محیط زیست، پزشکی و ...)، خلاقیت و توانایی نوآوری، زبان محاوره به ویژه تحت تاثیر وسایل

ارتباط جمعی، انتقال تکنولوژی و ارتباطات میان فرهنگی، مبادلات اقتصادی و تجارت، مهاجرت و... (۴) از سوی دیگر این تغییر به اشکال مختلف صورت می‌گیرد که عبارت است از:

تغییر فرهنگی: تغییر فرهنگی عبارت است از حرکت و تبدیل شدن یک عنصر فرهنگی به عنصر فرهنگی جدید در محدوده پذیرفته شده نظام فرهنگی که تقریباً در تمامی فرهنگ‌ها در یک دوره زمانی نسبتاً کوتاه مشاهده می‌شود. (۵)

تحول فرهنگی: مجموعه تغییراتی است که در طول یک دوره نسبتاً طولانی در بیشتر ابعاد و وجوه فرهنگ و در خارج از چارچوب پذیرفته شده نظام فرهنگی صورت می‌گیرد. به بیان دیگر هرگاه عناصر و مجموعه‌های فرهنگی تازه‌ای در یک فرهنگ پدیدار شود و بر اثر آن محتوا و ساختار فرهنگ دگرگون شود تحول فرهنگی پدید می‌آید. (۶)

توسعه یا تکامل فرهنگی: این اصطلاح نوعی تغییر و تحول فرهنگی رو به جلو و کمال و پیشرفت است که بر خلاف دو مفهوم قبلی دارای بار ارزشی است. به بیان دقیق‌تر دگرگونی یک فرهنگ و یا عنصری از آن از صورتی ساده‌تر و ناپیوسته‌تر به صورتی پیوسته‌تر و پیچیده‌تر را توسعه فرهنگی می‌نامند. (۷) توسعه فرهنگی عبارت است از دگرگونی‌ای که از طریق تراکم برگشت ناپذیر عناصر فرهنگی در یک جامعه معین صورت می‌گیرد و بر اثر آن جامعه کنترل همواره موثرتر را بر محیط طبیعی و اجتماعی اعمال می‌کند. در این تراکم برگشت ناپذیر، معارف، فنون، دانش و تکنیک به عناصری که از پیش وجود داشته و از آن مشتق گشته افزوده می‌شود. (۸)

نسبیت فرهنگی به معنای داشتن تفکر نسبی‌گرا در مشاهدات فرهنگی است یعنی فرهنگ را امری نسبی و نه مطلق انگاشتن در قضاوت‌هایی که در باب فرهنگ سایر جوامع می‌کنیم. هر جامعه‌ای دارای فرهنگ مخصوص به خود و متنایب با زمینه، شرایط تاریخی و اجتماعی خاص خود و لذا همواره ممکن است مسئله یا پدیده‌ای فرهنگی در جامعه‌ای مقبول و محترم شمرده شود و همان مسئله در جامعه‌ای دیگر فاقد ارزش و احترام اخلاقی باشد. با توجه به این امر ادراک پدیده‌ها و عناصر فرهنگی هر جامعه باید با توجه به کلیت آن جامعه، در نظر گرفتن نظام ارزشی و هنجارهای جامعه و متن و موقعیت زمانی و مکانی آن صورت گیرد. نسبیت فرهنگی واجد دو معنای مهم است: اول آنکه هیچ فرهنگی از فرهنگ دیگر بهتر یا برتر و بدتر یا پست‌تر نیست؛ دوم آنکه هر فرهنگی ریشه‌های اجتماعی متناسب با

محتوای جامعه خود دارد. (۹) بنا بر اصل نسبی گرایی هیچ فرهنگی را نمی‌توان بر دیگری برتری داد چرا که اصولاً نقطه ای وجود ندارد که روی آن ایستاد و دست به داوری زد. تمامی فرهنگ‌ها و خرده فرهنگ‌ها اعم از سنتی و مدرن، غربی و شرقی، شهری و روستایی، ایرانی و اسلامی و سایر تقسیم بندی‌ها در عرض یکدیگر قرار دارند و هیچ یک بر دیگری تفوق ندارد.

دانشگاه آزاد اسلامی: پیشینه و کارکردها

طرح تأسیس دانشگاه آزاد اسلامی در مرحله اول فعالیت بر استفاده از فضاهای آموزشی و امکانات بالقوه موجود و بدون استفاده و یا بهره‌وری اندک مانند ساختمان، کتابخانه، آزمایشگاه، کارگاه، تجهیزات و اوقات آزاد نیروی انسانی کارآمد و استادان و متخصصان دانشگاهی باتجربه مبتنی بود که خوشبختانه در آن روزها به سهولت در دسترس قرار می‌گرفت. دانشگاه آزاد اسلامی از مهرماه ۱۳۶۲ به‌طور رسمی پای در عرصه آموزش عالی گذاشت. بدین ترتیب دانشگاه آزاد اسلامی به‌عنوان مؤسسه آموزش عالی رسمی، غیردولتی و غیرانتفاعی، در پاسخ به تقاضای اجتماعی فزاینده برای آموزش نیروی انسانی متخصص و رشد و شکوفایی آنها پایه‌گذاری شد. اهداف اساسنامه اولیه شامل موارد زیر بود:

- ارتقای سطح دانش و فرهنگ جامعه،
- تأمین نیروی انسانی متخصص مورد نیاز کشور،
- بسیج و استفاده از همه مدرسان و استادان در امر آموزش عالی،
- ایجاد زمینه مناسب برای فعالیت همه‌جانبه مردم در امر گسترش و اعتلای دانش و پژوهش کشور،
- گسترش آموزش عالی در کشور به نحوی که بتواند پاسخگوی عطش جامعه برای کسب علم باشد. (۱۰)

دانشگاه آزاد اسلامی همانند سایر نهادهای آموزش عالی کشور سه کارکرد اصلی آموزشی، پژوهشی و پرورشی را انجام می‌دهد. گرچه دامنه کارکردهای فرهنگی و پرورشی به‌حدی گسترده است که به‌ناچار باید نوعی همپوشانی و همکاری میان بخشی را در میان ساختارهای مختلف دانشگاه آزاد اسلامی برای آن جستجو کرد، اما معاونت فرهنگی دانشگاه آزاد متولی اصلی این بخش است. معاونت

فرهنگی در کنار امور اجرایی مربوط به بخش فرهنگ، پژوهش فرهنگی را به عنوان مقوله‌ای کلیدی و مهم در دستور کار قرار داده است. پژوهش‌های فرهنگی که در حوزه معاونت فرهنگی انجام می‌شود، عمدتاً با هدف تعمیق ارزش‌های دینی و ملی به‌دو شکل جامعه عمل می‌پوشد:

• پژوهش‌های کاربردی که هدف آن مطالعه و بررسی مسائل فرهنگی دانشگاه و تلاش برای ارائه راه‌حل برای آنهاست.

• پژوهش‌های بنیادی یا نظری که هدف آن ارائه رویکردها و نظریه‌های رایج فرهنگی در سطح آموزش عالی اعم از ملی و بین‌المللی است.

راه‌اندازی مطالعات و پژوهش‌های فرهنگی و دریافت و انعکاس نظریه‌ها و تحلیل‌های رایج درباره مقوله فرهنگ نه تنها باعث کمک به ادبیات این مقوله در سطح ملی می‌شود، بلکه مدیران فرهنگی دانشگاه آزاد اسلامی یا سایر علاقمندان مقوله فرهنگ را با جدی‌ترین رویکردها و نظریه‌ها در باب مؤلفه فرهنگ آشنا می‌سازد. دانشگاه آزاد اسلامی معتقد است که کار فرهنگی بدون پژوهش فرهنگی یا راه به جایی نمی‌برد یا به نتیجه مطلوب رهنمون نمی‌گردد. از این رو پژوهش فرهنگی عنصر کلیدی کار فرهنگی است. در عصر ارتباطات، تحولات فرهنگی با چنان سرعتی در حال گذار است که امکان آزمون و خطا وجود ندارد. هر کار فرهنگی باید قبل از انجام با پشتوانه پژوهشی همراه باشد.

دانشگاه آزاد، آموزش و پژوهش

از بدو تأسیس تاکنون تعداد ۱۱۰۶۰ دانش‌آموز پسر و ۱۹۳۷۹ دانش‌آموز دختر از مراکز پیش‌دانشگاهی تحت پوشش دانشگاه آزاد اسلامی فارغ‌التحصیل شده‌اند و در سال تحصیلی ۸۶-۱۳۸۵ نیز تعداد ۱۰۶۶ دانش‌آموز پسر و ۱۶۲۵ دانش‌آموز دختر در این مراکز مشغول به تحصیل بوده‌اند.

دانشجویان آموزش‌شده‌های فنی و حرفه‌ای سما

جنسیت / تعداد		وضعیت تحصیلی	
پسر	دختر	جمع	
۳۴۴۴	۱۷۸۹	۵۲۳۳	مشغول به تحصیل
۹۰۷۳	۷۸۸۳	۱۶۹۵۶	فارغ‌التحصیل
۱۲۵۱۷	۹۶۷۲	۲۲۱۸۹	جمع

بر اساس اطلاعات و آمار فوق الذکر از بدو تأسیس تاکنون تعداد ۹۰۷۳ دانشجوی پسر و ۷۸۸۳ دانشجوی دختر از این آموزشکده‌ها فارغ‌التحصیل شده‌اند و در سال تحصیلی ۸۶-۱۳۸۵ نیز تعداد ۳۴۴۴ دانشجوی پسر و ۱۷۸۹ دانشجوی دختر در این آموزشکده‌ها مشغول به تحصیل بوده‌اند.

دانشجویان دوره‌های کاردانی دانشگاه آزاد اسلامی

جمع	زن	مرد	جنسیت / تعداد وضعیت و گروه تحصیلی	
			مشغول به تحصیل	فارغ التحصیل
۱۲۷۶۶۸	۵۲۳۰۰	۷۵۳۶۸	علوم انسانی	مشغول به تحصیل
۲۰۲/۳۶۳	۱۵۵/۷۹۸	۴۶۵۶۵	فنی و مهندسی	
۱۸۸۰۳	۳۹۳۱	۱۴۸۷۲	علوم پایه	
۲۱۷۶۵	۱۵۷۰۰	۶۰۶۵	کشاورزی	
۱۵۳۸۳	۵۵۰۲	۹۸۸۱	هنر	
۱۲۴۴۲	۱۴۶۶	۱۰۹۷۶	پزشکی	
۳۹۸/۴۲۴	۲۳۴/۶۹۷	۱۶۳/۷۲۷	جمع	
۲۲۳/۰۴۴	۹۰۴۷۵	۱۳۲۵۶۹	علوم انسانی	فارغ التحصیل
۱۷۰۵۰۸	۱۳۳۶۵۲	۳۶۸۵۶	فنی و مهندسی	
۴۴۵۷۹	۱۳۷۸۲	۳۰۷۹۷	علوم پایه	
۲۶۲۵۱	۲۱۱۷۳	۵۰۷۸	کشاورزی	
۱۰۵۶۰	۳۶۶۳	۶۸۹۷	هنر	
۲۸۶۸۵	۷۳۲۹	۲۱۳۵۶	پزشکی	
۵۰۳۶۲۷	۲۷۰/۰۷۴	۲۳۳/۵۵۳	جمع	
۹۰۲۰۵۱	۵۰۴۷۷۱	۳۹۷/۲۸۰	جمع کل	

بررسی نقش دانشگاه آزاد اسلامی در ارتقاء گفتگوی میان فرهنگ ها

بر اساس آمار و ارقام موجود در جدول بالا، از بدو تأسیس تاکنون تعداد ۲۷۰/۰۷۴ دانشجوی پسر و ۲۳۳/۵۵۳ دانشجوی دختر دوره‌های کاردانی را با موفقیت گذرانده‌اند و در سال تحصیلی ۸۶-۱۳۸۵ نیز تعداد ۲۳۴/۶۹۷ دانشجوی پسر و ۱۶۳/۷۲۷ دانشجوی دختر در این دوره‌ها مشغول به تحصیل بوده‌اند.

دانشجویان دوره‌های کارشناسی دانشگاه آزاد اسلامی

جمع	دختر	پسر	جنسیت / تعداد	
			وضعیت و گروه تحصیلی	
۳۷۹۱۱۵	۱۶۰۱۹۲	۲۱۸۹۳۲	علوم انسانی	مشغول به تحصیل
۲۱۹/۸۵۵	۱۷۸/۳۷۲	۴۱۴۸۳	فنی و مهندسی	
۸۰۹۵۰	۲۰۵۵۴	۶۰۳۹۶	علوم پایه	
۵۲۴۱۰	۲۸۳۳۲	۲۴۰۷۸	کشاورزی	
۱۷۹۰۰	۶۳۴۶	۱۱۵۵۴	هنر	
۲۱۰۶۷	۱۰۳۱	۲۰۰۳۶	پزشکی	
۷۷۱/۲۹۷	۳۹۴/۸۲۷	۶۹۳۷۶/۴۷۰	جمع	
۵۷۰۳۲۹	۳۴۴۹۵۲	۲۲۵۳۷۷	علوم انسانی	فارغ التحصیل
۱۷۹۳۰۸	۱۵۴۳۶۵	۲۴۹۴۳	فنی و مهندسی	
۹۰۴۷۴	۲۸۳۰۶	۶۲۱۶۸	علوم پایه	
۷۴۵۶۵	۶۳۳۴۸	۱۱۲۱۷	کشاورزی	
۵۸۳۷	۲۱۴۶	۳۶۹۱	هنر	
۴۱۹۵۲	۲۶۱۳	۳۹۳۳۹	پزشکی	
۹۶۲۴۶۵	۵۹۵۷۳۰	۳۶۶۷۳۵	جمع	
۱۷۳۳۷۶۲	۹۹۰۵۵۷	۷۴۳۲۰۵	جمع کل	

۱۳۵

فصلنامه تخصصی علوم سیاسی / شماره دوازدهم / پاییز ۱۳۸۹

بر اساس آمار و ارقام موجود در جدول بالا، از بدو تأسیس تاکنون تعداد ۵۹۵۷۳۰ دانشجوی پسر و ۳۶۶۷۳۵ دانشجوی دختر دوره‌های کارشناسی را با موفقیت گذرانده‌اند و در سال تحصیلی ۸۶-۱۳۸۵ نیز تعداد ۳۹۴/۸۲۷ دانشجوی پسر و ۳۷۶/۴۷۰ دانشجوی دختر در این دوره‌ها مشغول به تحصیل بوده‌اند

دانشجویان دوره‌های کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی

جمع	زن	مرد		جنسیت / تعداد
		وضعیت و گروه تحصیلی		
۲۳۰۵۰	۹۹۷۴	۱۳۰۷۶	علوم انسانی	مشغول به تحصیل
۷۰۱	۱۱۰۹	۵۸۹۲	فنی و مهندسی	
۵۵۶۵	۳۴۹۶	۲۰۶۹	علوم پایه	
۳۰۳۷	۳۸۶	۲۶۵۱	کشاورزی	
۱۷۰۶	۷۳۱	۹۷۵	هنر	
۱۱۰	۶۵	۴۵	پزشکی	
۴۰۴۶۹	۱۵۷۶۱	۲۴۷۰۸		
۳۸۴۲۰	۴۹۹۵	۱۳۴۲۵	علوم انسانی	فارغ التحصیل
۶۹۷۴	۵۶۸۱	۱۲۹۳	فنی و مهندسی	
۵۰۵۷	۲۷۷۸	۲۲۷۹	علوم پایه	
۳۳۴۱	۲۹۳۹	۴۰۲	کشاورزی	
۲۸۴۸	۱۵۵۳	۱۲۹۵	هنر	
۲۲۲	۶۵	۱۵۷	پزشکی	
۵۶۸۶۲	۳۸۰۱۱	۱۸۸۵۱		
۹۷۳۳۱	۵۳۷۷۲	۴۳۵۵۹		جمع کل

بررسی نقش دانشگاه آزاد اسلامی در ارتقاء گفتگوی میان فرهنگ ها ◇

بر اساس آمار و ارقام موجود در جدول فوق، از بدو تأسیس تاکنون تعداد ۳۸۰۱۱ دانشجوی پسر و ۱۸۸۵۱ دانشجوی دختر دوره‌های کارشناسی ارشد را با موفقیت گذرانده‌اند و در سال تحصیلی ۸۶-۱۳۸۵ نیز تعداد ۲۴۷۰۸ دانشجوی پسر و ۱۵۷۶۱ دانشجوی دختر در این دوره‌ها مشغول به تحصیل بوده‌اند.

دانشجویان دوره‌های دکتری حرفه‌ای دانشگاه آزاد اسلامی

جمع	زن	مرد	جنسیت / تعداد	
			وضعیت و گروه تحصیلی	
۸۱۶۳	۲۵۵۳	۵۶۱۰	پزشکی	مشغول به تحصیل
۳۳۳۲	۳۳۳۲	—	کشاورزی	
۱۱۴۹۵	۵۸۸۵	۵۶۱۰	جمع مشغول به تحصیل	
۱۴۸۲۰	۷۰۸۰۲	۷۷۳۸	پزشکی	فارغ التحصیل
۲۲	۲۱	۱	فنی و مهندسی	
۳۹۳۲	۳۹	—	کشاورزی	
۶۰	۳۹۳۲	۲۱	علوم انسانی	
۱۸۸۳۴	۱۱۰۴۷	۷۷۶۰	جمع فارغ التحصیل	
۳۰۳۲۹	۱۶۹۵۹	۱۳۳۷۰	جمع کل	

بر اساس آمار و ارقام موجود در جدول فوق، از بدو تأسیس تاکنون تعداد ۱۱۰۴۷ دانشجوی پسر و ۷۷۶۰ دانشجوی دختر دوره‌های دکتری حرفه‌ای را با موفقیت گذرانده‌اند و در سال تحصیلی ۸۶-۱۳۸۵ نیز تعداد ۵۸۸۵ دانشجوی پسر و ۵۶۱۰ دانشجوی دختر در این دوره‌ها مشغول به تحصیل بوده‌اند.

◇ ۱۳۷

فصلنامه تخصصی علوم سیاسی / شماره دوازدهم / پاییز ۱۳۸۹

دانشجویان دوره‌های دکتری دانشگاه آزاد اسلامی

جمع	زن	مرد	جنسیت / تعداد	
			وضعیت و گروه تحصیلی	
۱۷۳۳	۵۶۷	۱۱۶۶	علوم انسانی	مشغول به تحصیل
۳۷۷	۴۲	۳۳۵	فنی و مهندسی	
۷۰۵	۳۱۵	۳۹۰	علوم پایه	
۹۲۲	۱۸۶	۷۳۶	کشاورزی	
۷۳	۳۲	۴۱	هنر	
۳۸۱۰	۱۱۴۲	۲۶۶۸	جمع	
۱۵۱۶	۱۱۳۴	۳۸۲	علوم انسانی	فارغ التحصیل
۶۱	۵۸	۳	فنی و مهندسی	
۴۳۱	۳۰۲	۱۲۹	علوم پایه	
۲۳۹	۲۳۰	۹	کشاورزی	
۱۱	۸	۳	هنر	
۱۴	۷	۷	پزشکی	
۲۲۷۲	۱۷۳۹	۵۳۳	جمع	
۶۰۸۲	۲۸۸۱	۳۲۰۱	جمع کل	

با توجه به آمار و ارقام موجود در جدول بالا، از بدو تأسیس تاکنون تعداد ۵۳۳ دانشجوی پسر و ۱۷۳۹ دانشجوی دختر دوره‌های دکتری تخصصی را با موفقیت گذرانده‌اند و در سال تحصیلی ۱۳۸۵-۸۶ نیز تعداد ۲۶۶۸ دانشجوی پسر و ۱۱۴۲ دانشجوی دختر در این دوره‌ها مشغول به تحصیل بوده‌اند.

دانشجویان خارجی مشغول به تحصیل در دانشگاه آزاد اسلامی برحسب کشور مبدأ

ردیف	کشور	کاردانی		کارشناسی		کارشناسی ارشد		دکتری	
		زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد
۱	عراق	۷	۱۳	۴۶	۳۰	۱	۴	۱	۳
۲	افغانستان	۹	۱۷	۴۹	۵۰	—	۱	—	۳
۳	امارات	۲	—	—	۵	—	—	—	—
۴	پاکستان	—	—	۲	۱	—	—	—	—
۵	لبنان	—	—	—	—	—	—	—	۱
۶	سوریه	—	—	—	—	—	—	—	۱
۷	بحرین	۱	—	—	—	—	—	—	—
۸	هندوستان	—	۱	—	—	—	—	—	—
	جمع کل	۱۹	۳۱	۹۷	۸۷	۱	۵	۱	۶

دانشجویان خارجی فارغ التحصیل شده دانشگاه آزاد اسلامی «برحسب دوره تحصیلی»

ردیف	دوره	جنسیت		جمع
		پسر	دختر	
۱	کاردانی	۳۸	۴۱	۷۹
۲	کارشناسی	۱۱۲	۹۷	۲۰۹
۳	کارشناسی ارشد	۷	۳	۱۰
۴	دکتری	۵	—	۵
	جمع کل	۱۶۲	۱۴۱	۳۰۳

بر اساس اطلاعات موجود در جدول بالا، تعدادی دانشجوی خارجی از کشورهای عراق، افغانستان، امارات متحده عربی، پاکستان، لبنان، سوریه، بحرین و هندوستان در دانشگاه آزاد اسلامی مشغول به تحصیل هستند و تاکنون تعداد ۱۶۲ دانشجوی پسر و ۱۴۱ دانشجوی دختر خارجی از دانشگاه آزاد فارغ التحصیل شده‌اند و در حال حاضر نیز تعداد ۱۲۶ دانشجوی پسر و ۱۲۳ دانشجوی دختر خارجی در دانشگاه آزاد اسلامی مشغول به تحصیل هستند.

وضعیت، امکانات و موفقیت‌های دانشگاه آزاد اسلامی

این دانشگاه که فعالیت آموزشی خود را از سال تحصیلی ۱۳۶۳-۱۳۶۲ با ایجاد ۹ واحد دانشگاهی و پذیرش ۲۰۴۵ دانشجو از طریق آزمون سراسری در ۱۰ رشته تحصیلی آغاز کرد، امروز که پای در آغاز سومین دهه فعالیت خود نهاده است، توانسته است با ایجاد ۲۲۰ واحد دانشگاهی در مناطق ده‌گانه فعال در سطح کشور و چند واحد برون مرزی در لبنان، امارات متحده عربی، انگلستان، تاجیکستان، زنگبار، قطر و کویت، بیش از یک میلیون دانشجو را با هدایت ۴۸۶۱۶ عضو هیئت علمی تمام وقت و نیمه وقت، در بیش از ۸ میلیون مترمربع زیربنای فضاهای آموزشی، فرهنگی، بهداشتی درمانی، کمک آموزشی، رفاهی و ورزشی و در مجتمع‌های بزرگ دانشگاهی، از آموزش عالی بهره‌مند سازد. در حال حاضر دانش‌آموختگان این دانشگاه از مقاطع کاردانی تا دکترای تخصصی که تعداد آنان از مرز یک میلیون فراتر رفته، در عرصه‌های آموزشی، دانشگاهی، بنگاه‌ها و مراکز صنعتی، بازرگانی، خدماتی، فرهنگی و اقتصادی از دانش تخصصی خویش بهره جسته و در چرخه سازندگی کشور فعالیت مؤثر دارند. این فارغ التحصیلان با گردهمایی در واحدهای محل تحصیل خود، کانون‌هایی را به منظور تحکیم پیوندهای دوستی و همکاری و تبادل اطلاعات علمی و تخصصی و مشارکت جمعی در فعالیت‌های علمی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی به وجود آورده و در دانشگاه مرکزی برای سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی تشکیل داده‌اند. همچنین آنها بانک اطلاعاتی بزرگ و جامعی ایجاد کرده اغلب آنان با گردآوری سرمایه‌های کوچک و تبدیل آن به سرمایه‌های نسبتاً چشمگیر، به فعالیت‌های تولیدی، صنعتی، کشاورزی، هنری و در قالب‌های تعاونی پرداخته‌اند. (۱۱)

قابل ذکر است که دانشگاه آزاد اسلامی به عنوان نهادی خصوصی به مفهوم داشتن سهامدار حقیقی یا

حقوقی نیست، بلکه نهادی غیردولتی و غیرانتفاعی است که ضمن فعالیت در عرصه آموزش و پژوهش، در صورت وصول درآمد، آن را در جهت توسعه و ارتقای کیفی دانشگاه صرف می‌نماید و تمامی کارکنان آن از خدمتگزار تا رئیس دانشگاه حقوق‌بگیر بوده و تابع مقررات استخدامی خاص آن هستند. از سوی دیگر با توجه به هویت مؤسسان این دانشگاه و اهداف نهادینه و پسوند اسلامی آن، امعان نظر خاص بر امور فرهنگی همواره مورد تأکید و پیگیری مدیریت آن بوده است. معاونت فرهنگی دانشگاه با تدوین طرح‌ها و برنامه‌های مفید و سودمند در راستای گسترش نهضت علمی، جنبش نرم‌افزاری و آزاداندیشی اقدامات ارزشمند و کارساز در گسترش و تعمیق اسلام در محیط‌های دانشگاهی خود به عمل آورده است که در رأس این امور باید از فعالیت‌های درخشان مرکز فعالیت قرآن و عترت یاد کرد که مبادرت به تربیت مدرسان قرآن و ایجاد کانون‌های قرآن و عترت در تمامی واحدهای دانشگاهی در سطح کشور و برگزاری مسابقات سراسری جداگانه برای همه دانشجویان و طلبه‌های حوزه‌های علمیه و استادان و اعضای هیأت علمی نموده است. (۱۲)

علاوه بر این‌ها دانشگاه آزاد در عرصه پژوهش موفقیت‌های مهمی داشته است. در واقع از مهم‌ترین عوامل مؤثر در پیشرفت جوامع توجه به پژوهش و تحقیق است که در این زمینه دانشگاه آزاد از نقش محوریت پژوهش در عرصه آموزش غافل نبوده و از سال‌های گذشته فعالیت‌های چشمگیری در جهت نهادینه کردن پژوهش و ایجاد تسهیلات لازم برای تشویق و ترغیب اعضای هیأت علمی و دانشجویان به تحقیق و پژوهش به عمل آورده است.

فعالیت‌های دانشگاه آزاد اسلامی در زمینه خرید کتاب‌های فراوان از نمایشگاه‌های علمی و تخصصی و تجهیز کتابخانه‌ها، ایجاد شورای انتشارات در واحدهای جامع و بسیار بزرگ، و فعال نمودن مرکز انتشارات علمی بر حجم تولید کتاب‌های علمی افزوده و فضای مناسبی در اختیار مؤلفان و مترجمان قرار داده است. تشکیل کمیسیون مجلات و نشریات علمی در سازمان مرکزی برای ارزیابی مجلات علمی تخصصی واحدها و اعطای مجوز انتشار آنها، در آینده نزدیک نشر مجلات علمی را به مرز مطلوبی خواهد رساند. شرکت اعضای هیأت علمی در کنفرانس‌ها و سمینارهای داخل و خارج از کشور و ارائه مقاله به نام دانشگاه آزاد اسلامی با پرداخت هزینه‌های مربوط و درج مقالات علمی دانشجویان و استادان در مجلات معتبر علمی داخلی و خارجی، از حرکت‌های مؤثر ترغیبی و تشویقی

برای ارتقای امور پژوهشی به شمار می‌آید. تعداد مقالات ارائه شده تاکنون ۲۷۶۷ مقاله بوده که ۴۵۶ مقاله در ISI، ۵۹۵ مقاله در مجلات علمی پژوهشی، و ۱۲۰ مقاله در مجلات علمی ترویجی داخلی مورد تأیید وزارت علوم، تحقیقات و فن‌آوری به چاپ رسیده است. در ضمن ۱۲۸۲ مقاله نیز در کنگره‌های بین‌المللی ارائه شده است. اشاره به سه اقدام مهم نیز در مجموعه فعالیت‌های راهبردی پژوهشی دانشگاه ضروری است:

• ایجاد «مرکز مطالعات استراتژیک» دانشگاه، که مسئولیت خطیر برنامه‌های بلندمدت را به عهده دارد؛

• فعالیت‌های گسترده باشگاه پژوهشگران جوان؛

• فعالیت‌های چشمگیر انجمن‌های علمی، ادبی و هنری دانشجویان در واحدهای دانشگاهی سراسر کشور و از سوی دیگر پردازش به‌طرح نهضت علمی، جنبش نرم‌افزاری و آزاداندیشی با همکاری نهادهای معاونت پژوهشی، باشگاه پژوهشگران جوان و انجمن‌های علمی واحدهای دانشگاهی و مرکز مطالعات استراتژیک سازمان مرکزی، با هماهنگی ستاد تعمیق و توسعه ارزش‌های اسلامی با جدیت در حال پیگیری است و نخستین همایش جنبش نرم‌افزاری در آذرماه ۱۳۸۳ برگزار گردید.

فعالیت‌های دینی و فرهنگی دانشگاه آزاد

در بخش فرهنگی با لحاظ کردن اهمیت نوآوری، خلاقیت و پویایی و نشاط در فعالیت‌های فرهنگی دانشگاه، ضمن طراحی و اجرای صدها برنامه فرهنگی جذاب، مفید و موثر و مقتضی پژوهش محور برای فرهنگ‌سازی و اعتلای فرهنگی (در قالب مسابقات، انتشارات، تالیفات، همایش‌ها، میزگردها، سخنرانی‌ها، برنامه‌های مناسبتی، مراسم مذهبی و عبادی، فعالیت‌های هنری، کارگاه‌ها و کلاس‌های آموزشی، برگزاری نمایشگاه‌ها، برگزاری اردوهای مختلف و سایر موارد) در سال‌های اخیر توانسته است موفقیت‌های ویژه‌ای در سطح کلان به دست آورد که از آن جمله موارد زیر شایان ذکرند:

- کسب مقام برتر در امر اقامه نماز بین بیش از ۵۰ دستگاه و سازمان کشور در پانزدهمین اجلاس سراسری نماز (شهریور ماه ۱۳۸۵).

- تاسیس صدها نمازخانه، مسجد و مقبره شهدا در واحدهای دانشگاهی

- کسب ۱۰۰ مقام برتر دومین جشنواره سراسری صحیفه سجادیه در رشته‌های ادبی، هنری و پژوهشی (سال ۱۳۸۴ ه.ش).
- مورد تشویق قرار گرفتن طرح ابتکاری کتابخانه دیجیتالی قرآن در چهاردهمین نمایشگاه بین‌المللی قرآن کریم.
- کسب مقام برتر پایان‌نامه‌های دانشجویی دانشگاه آزاد اسلامی در چهاردهمین نمایشگاه بین‌المللی قرآن کریم.
- اعزام گروه تئاتر برگزیده دانشگاه آزاد اسلامی (ظهر عاشورا) به کشورهای کانادا (۱۳۸۲)، کره جنوبی (۱۳۸۳) و مالزی (۱۳۸۳).
- برگزاری جشنواره هنر و ادبیات دینی (سال ۸۴ واحد علوم و تحقیقات، قریب ۲۰۰۰ اثر هنری ارزنده در زمینه قرآن و حدیث دریافت شد که ۷۰ اثر برگزیده چاپ و ماندگار شد).
- حضور موثر و فعال دانشجویان در سومین جشنواره دو سالانه نهج البلاغه (در سال ۱۳۸۳ بیش از ۶۳ درصد دانشجویان شرکت‌کننده از دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی بودند).
- برگزاری بزرگ‌ترین مسابقات قرآنی کشور در دو بخش کتبی و شفاهی در رشته‌های مختلف (قریب ۲۰۰ هزار نفر در سال گذشته در این مسابقات شرکت نمودند).
- طراحی و راه‌اندازی سایت تسنیم (بانک اطلاعاتی پایان‌نامه‌ها و مقالات قرآنی، معرفی کتابخانه‌های دیجیتالی و سایت‌های برتر قرآنی و سایر موارد).
- نشریات و مجلات متعدد و متنوع فرهنگی به منظور اطلاع‌رسانی و تعاملات اثربخش فرهنگی-علمی.
- ستادهای مختلف فرهنگی بنا به اقتضا و نیاز ایجاد و فعال شده‌اند.
- سندهای همکاری و تفاهمنامه‌هایی با مراکز، نهادها و ارگان‌های مهم فرهنگی درون دانشگاهی، تنظیم و به امضا رسیده است.
- فعالیت‌های فرهنگی از طریق ابلاغیه‌های مختلف، هماهنگ‌سازی، ضابطه‌مند و شاخص‌گذاری می‌شود از جمله طرح بلاغ که با طرح برنامه‌های متنوع و خلاق فرهنگی بر اساس مناسبت‌ها و تقویم فرهنگی سال، تالیف، تنظیم و ابلاغ می‌شود.

در عرصه پژوهش

انتشار ۹۷۰ مقاله در مجلات ISI طی سال‌های ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۴ رشد متوسطی حدود ۷۷ درصد در هر سال را نشان می‌دهد. همچنین در این فاصله زمانی، ۱۹۲۰ مقاله در مجلات علمی پژوهشی منتشر شده است که بیانگر رشد ۵۱ درصدی در هر سال است. انتشار ۱۳۰۶ مقاله در مجلات علمی ترویجی نیز رشدی ۳۳ درصدی در هر سال را نشان می‌دهد. جدول زیر نمایانگر رشد مقالات علمی دانشگاه آزاد اسلامی در سال‌های ذکر شده است.

رشد متوسط سالانه (درصد)	۱۳۸۴	۱۳۸۳	۱۳۸۲	۱۳۸۱	نوع مقاله
۷۷	۹۷۰	۴۷۹	۲۱۳	۸۸	ISI
۵۱	۱۹۲۰	۱۲۰۵	۵۳۷	۲۰۶	علمی پژوهشی
۳۳	۱۳۰۶	۸۳۰	۴۴۱	۲۰۱	علمی ترویجی

لازم به ذکر است که بسیاری از این مقالات علمی دانشگاه آزاد اسلامی که از رساله‌های دکترا استخراج شده‌اند، معمولاً به نام استاد راهنما به عنوان نفر اول مقاله منتشر می‌شوند و به دلیل آنکه بسیاری از استادان راهنما در دوره‌های دکترا از دانشگاه‌های دولتی هستند، این موارد به حساب دانشگاه‌های دولتی گذاشته می‌شوند، در حالی که عملاً باید از تولیدات این دانشگاه محسوب شوند. برخی از مجلات رتبه دار داخلی نیز به دلیل محدودیت‌های موجود، از ذکر نام دانشگاه آزاد اسلامی در مجاورت خود خودداری می‌کنند و این امر موجب شده است که بسیاری از مقالات و تولیدات علمی دانشگاه آزاد اسلامی به نام این دانشگاه ثبت نشوند. (۱۳)

تالیف و ترجمه

تعداد کتاب‌های تالیفی در دانشگاه آزاد بیش از ۲۱۳۷ و تعداد کتاب‌های ترجمه شده پیش از ۷۹۵ مورد بوده است. برگزاری سمینارها، کنفرانس‌ها و مسابقات ملی و بین‌المللی گسترده یکی دیگر از

افتخارات این دانشگاه است. تاکنون ۱۴۳۵ همایش در دانشگاه آزاد اسلامی در سطوح مختلف به شرح ذیل برگزار شده است: بین‌المللی ۱۸، ملی ۱۹۵، منطقه‌ای ۳۸۶، استانی ۱۷۷ و داخلی ۶۵۹. برخی از سمینارها و کنگره‌های بزرگ در سطح بین‌المللی یا ملی عبارتند از: نخستین کنگره بین‌المللی نهضت تولید علم، جنبش نرم افزاری و آزاد اندیشی (فروردین ۸۴)، اولین کنفرانس منطقه‌ای مهندسی برق (RCEE, 2006)، سومین کنگره بین‌المللی و دهمین کنگره سراسری همکاری‌های دولت، صنعت و دانشگاه برای توسعه ملی و ششمین کنفرانس سیستم‌های فازی و نخستین کنفرانس سیستم‌های فازی در جهان اسلام. همچنین دو دوره مسابقات بین‌المللی روبوکاپ آزاد ایران در سال‌های ۲۰۰۶ و ۲۰۰۷ توسط دانشگاه آزاد اسلامی در ایران برگزار شده است که از این حیث دانشگاه آزاد آمار بسیار خوبی را به خود اختصاص داده است.

دانشگاه آزاد از حیث میزان اکتشافات و اختراعات نیز وضعیت خوبی دارد. تاکنون تعداد ۳۳۲ عنوان اختراعات و ابداعات دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی در مسابقات معتبر بین‌المللی موفق به کسب مقام و جایزه گردیده‌اند. از جمله می‌توان به افتخارات علمی به دست آمده در مسابقات مجارستان، کره جنوبی، روسیه و مالزی در سال ۱۳۸۵ اشاره کرد. همچنین در نمایشگاه اختراعات و نوآوری‌های مسکو در سال ۲۰۰۷ که ۱۶ کشور در آن شرکت کردند، جایزه ویژه نخبگان مجارستان به یکی از اعضای هیات علمی دانشگاه و همچنین ۲ مدال طلا، ۵ مدال نقره و تندیس طلایی ارشمیدس به دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی تعلق گرفت. قابل ذکر است که تاکنون ۲ دوره مسابقات بین‌المللی آزاد روبوکاپ در ایران برگزار شده است. در دومین دوره این مسابقات ۳۶۱ تیم در قالب ۱۵ لیگ و با حضور ۱۷ تیم خارجی از ۹ کشور (آلمان، ژاپن، اسپانیا، مکزیک، پرتغال، ترکیه، برزیل و امارات متحده عربی) شرکت داشتند. دانشگاه آزاد اسلامی ۹ مقام اول، ۲ مقام دوم و ۲ مقام سوم این مسابقات را کسب کرد. (۱۴)

انجام طرح‌های تحقیقاتی موفق از دیگر افتخارات دانشگاه آزاد اسلامی است. دانشگاه آزاد اسلامی تاکنون موفق به انجام ۳۲۱۲ طرح تحقیقاتی شده است و ۳۰۹۸ طرح تحقیقاتی نیز در حال اجرا هستند. برخی از این طرح‌ها ابعاد بین‌المللی داشته و برخی نیز در سطح ملی انجام می‌شوند. از جمله طرح‌های بین‌المللی که دانشگاه آزاد اسلامی با مراکز جهانی در حال انجام آن است، پروژه‌های بر روی توکامک‌های کوچک است که این طرح با حضور ۲۰ دانشمند جهان از ۱۰ دانشگاه معتبر و با نظارت

آژانس بین‌المللی انرژی اتمی در حال انجام است. همچنین دانشگاه دارای تعداد زیادی طرح‌های ملی است.

دانشگاه آزاد و تماس فرهنگی

فعالان قومی- مذهبی در مناسبت‌های مختلف و به‌ویژه در میان جوانان این ایده را تبلیغ می‌کنند که ارتباط آنها با فرهنگ ایران، محصول پروژه تحمیلی مدرانی‌زاسیون در زمان گذشته است و در واری آن، ارتباطی میان خرده‌فرهنگ‌ها با فرهنگ اصلی وجود ندارد. یافتن تفاوت میان اقوام و خرده فرهنگ‌ها و بزرگ‌نمایی آنها، از جمله اقدامات فعالان قومی- مذهبی است. ضداستراتژی این اقدام عبارت است از تأکید بر شباهت‌ها و اشتراکات اقوام و خرده‌فرهنگ‌ها با یکدیگر. صدا و سیما، نظام آموزشی، نظام وظیفه عمومی و بوروکراسی این امکان را برای اقوام مختلف فراهم می‌آورند که از نزدیک با تشابهات یکدیگر آشنا شوند. طبیعی است که نظام آموزشی به‌دلیل طولانی‌بودن دوران تحصیل از یک‌سو و اقامت دانشجویان در محل تحصیل از سوی دیگر اهمیت خاصی در میان نهادهای فوق دارد.

از سوی دیگر تمرکزگرایی نظام آموزش دولتی در مرکز کشور و مراکز استان‌ها باعث می‌شود تا ارتباطات میان اقوام مختلف محدود به مراکز استان و نیز جمعیت خاصی از جوانان باشد. بر این اساس جوانان واجد شرایط به‌دلیل نبود امکانات دانشگاهی دولتی این فرصت را ندارند که به‌واسطه آموزش با اقوام دیگر رابطه برقرار کنند؛ اما دانشگاه آزاد اسلامی به‌دلیل حضور همزمان در مراکز استان‌ها و نیز شهرستان توانسته بر این ضعف دیرپا غلبه کند. تنوع رشته‌ها و نیز وجود رشته‌های مختلف در شهرهای کوچک و بزرگ باعث می‌شود تا دانشجویان از شهرهای مختلف برای آموزش به شهرهای حتی کوچک سفر کنند و این امر از نظر گسترش ارتباطات و ارتباط خرده‌فرهنگ‌ها با یکدیگر پیامدهای قابل‌توجهی داشته است. بسیاری از دانشجویانی که از مراکز استان‌ها به شهرهای کوچک می‌روند، چه‌بسا اولین بار در طول عمرشان باشد که از نزدیک فرصت تعامل میان خرده‌فرهنگ‌ها را در عمل تمرین و مشاهده می‌کنند. این تعامل به‌آنها امکان می‌دهد بر بسیاری از پیش‌ذهنیت‌های کلیشه‌ای خویش درباره سایر اقوام غلبه کنند. دانشجویان فرهنگ غالب به‌دلایل مختلف نگاه برتری‌جویانه‌ای نسبت

به‌خرده‌فرهنگ‌ها دارند و آن را فاقد ارزش‌های پیشرفته و قابل‌اعتنا می‌دانند؛ اما تعامل رو در رو و زندگی با مردم یک خرده فرهنگ، باورهای قبلی آنها را زیرسؤال می‌برد.

به علاوه دانشگاه یکی از مناسب‌ترین مکان‌ها برای گسترش ازدواج میان اقوام مختلف و حتی ساکنان شهرهای مختلف است؛ چون در ایران، افزون بر اختلافات و تفاوت‌هایی که میان اقوام وجود دارد، شهرهای مجاور نیز معمولاً اختلافات مستمری با یکدیگر بر سر جذب بودجه و مسائل فرهنگی دارند. از این منظر دانشگاه آزاد اسلامی در کاهش اختلافات دیرپا بین شهرهای کوچک بسیار مؤثر عمل کرده است؛ زیرا تعداد زیادی از دانشجویان شهرهای مجاوری که با هم اختلاف دارند، برای آموزش و تحصیل به شهرهای یکدیگر می‌روند.

به این ترتیب می‌توان گفت که تحصیل در مراکز مختلف دانشگاه آزاد اسلامی، مجموعه‌ای از ارتباطات فرهنگی میان گروه‌های مختلف اجتماعی را به‌وجود آورده است و این امر زمینه‌ساز درک تفاهم متقابل بیشتر میان خرده‌فرهنگ‌ها می‌شود. از دل این ارتباطات، دوستی‌های دیرپای افراد و خانواده‌ها و حتی ازدواج‌ها شکل می‌گیرد که در کاهش رقابت منفی میان اقوام نقش بسیار مؤثری ایفا می‌کند. بعد از فارغ‌التحصیلی، افراد از خاطرات دوران جوانی خود که عموماً با احساسات خاص توأم است مکرر یاد می‌کنند و همین امر باعث شکل‌گیری «مبانی ذهنیتی - هویتی مشترک» می‌شود. افراد احساس می‌کنند که با وجود داشتن برخی تفاوت‌ها، در جایی و در خرده‌فرهنگی تحصیل کرده‌اند که شباهت‌های قابل‌توجهی با فرهنگ‌های اصلی دارد. این همان بُعد ذهنی و تفسیری امنیت است که در ادبیات جدید امنیتی بر روی آن تأکید فراوانی صورت می‌گیرد. در واقع شبیه‌بودن برای افراد مختلف احساس امنیت ذهنی فراهم می‌کند. به‌همین خاطر است که معمولاً افراد ترجیح می‌دهند در شهرهای خود تحصیل کنند. تفاوت به‌صورت طبیعی مشکلات خاصی را به‌همراه دارد؛ اما زمانی که شباهت‌ها از نزدیک مشاهده و لمس می‌شود، احساس تهدید ذهنی از تفاوت‌ها کاهش می‌یابد.

همچنین درباره نقش دانشگاه آزاد اسلامی در امنیت و توسعه فرهنگی باید تربیت نیروی انسانی در زمینه‌ها و رشته‌های مختلف را در کانون توجه و تحلیل قرارداد. این اقدام با فراهم آوردن زمینه‌های توسعه کشور در ابعاد کلان، راه را برای بازتولید ارزش‌های فرهنگی در درازمدت هموار می‌کند. وجود جمعیت عظیمی از فارغ‌التحصیلان دانشگاه آزاد اسلامی در رشته‌های مختلف، مرتبط با مسائل اجتماعی

و فرهنگی نظیر مدیریت فرهنگی، ارتباطات و رشته‌های فنی که در صنعت فرهنگی کاربرد دارند، باعث می‌شود تا به شکل بالقوه زمینه‌های مقابله با تضعیف ارزش‌های فرهنگی جمهوری اسلامی به واسطه برتری فنی سایر کشورها فراهم شود. دانشگاه آزاد اسلامی در نهضت نرم‌افزاری نیز نقش مؤثری داشته و خواهد داشت؛ چرا که اساس و بنیان چنین نهضتی برای تولید علم، پرورش متخصصان و دانش‌پژوهان در رشته‌های مختلف بوده است.

بر این اساس، می‌توان ادعا کرد که دانشگاه آزاد اسلامی، چه در بُعد ذهنی و چه در بُعد عینی، در چند سال گذشته به افزایش ضریب امنیت اجتماعی و فرهنگی کمک کرده است. ناگفته نماند که دانشگاه آزاد این کار را همسو با سایر نهادهای ذی‌ربط انجام داده است. هرچند در وظایف محول شده به دانشگاه آزاد اسلامی تأمین نیازهای آموزشی جایگاه ویژه‌ای دارد، ولی دانشگاه آزاد به افزایش ضریب امنیت اجتماعی - فرهنگی نیز کمک کرده است. (۱۵)

در رابطه با این عملکرد دانشگاه آزاد اسلامی، هم‌چنانکه قبلاً گفته شد، راه‌اندازی ۳۵۴ مرکز و واحد دانشگاهی در اقصی نقاط کشور، به‌ویژه شهرهای کوچک، نقش مؤثری در مدرنیزاسیون جامعه و ایجاد تغییرات مثبت در حوزه اخلاق شهروندی و تحقق جهان‌بینی علمی داشته است. علاوه بر این، دانشگاه ابزار و اهرم مؤثری برای جذب نخبگان و فعالان محلی در امور علمی، آموزش و پژوهشی به‌شمار می‌آید. این امر از طریق جذب و جلب همکاری نخبگان برای تدریس و نیز تحقیق، راهنمایی رساله‌های دانشجویان تحصیلات تکمیلی انجام می‌شود و موجب فعال شدن بسیاری از اساتید و پژوهشگران بومی و محلی می‌گردد. قابل ذکر است که دانشگاه آزاد اسلامی دارای ۲۷۰۰۰ عضو هیئت علمی است که بخش زیادی از آنها، از نخبگان بومی و محلی و فعالان صنایع جذب شده‌اند. البته این مهم در صورتی محقق می‌شود که فعالیت‌های آموزشی و علمی دانشگاه با شرایط بومی و محلی محیط فعالیت، ارتباط داشته باشد که معمولاً این امر در دانشگاه آزاد مورد توجه بوده است. برای مثال به ترکیب رشته‌های ذیل که در مناطق مربوطه فعالیت دارند می‌توان اشاره نمود.

رشته باستان‌شناسی در واحد مرودشت (با توجه به تخت جمشید و پاسارگاد)؛ تکنولوژی بهره‌برداری از گیاهان دارویی و معطر در واحد مرند؛ رشته‌های مهندسی کشاورزی در شش گرایش در واحد میانه؛ رشته‌های فیزیک (هسته‌ای، اتمی، حالت جامد) در واحد خوی، به دلیل نزدیکی با تأسیسات ویژه؛

رشته‌های متالوژی (در سه گرایش)، در شهرضا؛ مهندسی نساجی در کاشان؛ مهندسی صنایع گاز در بوشهر؛ ناپیری و کمیبری دریایی در خارک؛ صنایع پالایش در آبادان؛ مهندسی نفت و شیمی (در شش گرایش) در امیدیه؛ مهندسی شیمی و پلیمر (در هفت گرایش)، در ماهشهر؛ مهندسی نفت و شیمی (در شش گرایش) در گچساران؛ رشته‌های شیلات و منابع طبیعی در آزادشهر، قشم و اکثریت شهرهای مازندران، گیلان و خوزستان؛ رشته‌های استخراج معادن در طبس؛ مهندسی معدن در بافق و... (۱۶)

ارتقا و رشد شهرهای کوچک

همان‌طور که در حوزه مطالعات شهری بسیار گفته شده، رشد و گسترش شهرهای مختلف، تابع عوامل و زمینه‌های مختلفی از جمله امکانات سیاحتی و توریستی، زیارتی، صنعتی، ورزشی و... بوده است که یکی از این عوامل استقرار دانشگاه می‌باشد. در واقع چنین شهرهایی را در حوزه جامعه‌شناسی شهری به‌عنوان شهرهای دانشگاهی نامگذاری کرده‌اند. این شهرها به‌واسطه حضور دانشگاه و رشد جمعیت دانشجویی، توسعه و گسترش یافته‌اند. بر این اساس، یکی از پیامدهای فعالیت دانشگاه آزاد اسلامی رشد شهرهای کوچک بوده است. به‌عبارتی تأسیس دانشگاه، نقش مهمی در رشد و توسعه اجتماعی این مناطق برعهده داشته است. از جمله شهرهایی که در اثر فعالیت واحدهای دانشگاه آزاد اسلامی دچار رشد سریع شده‌اند، می‌توان به خوراسگان (در استان اصفهان)، رودهن (در تهران)، علی‌آباد و آزادشهر (در گلستان)، عالی‌شهر (در استان بوشهر)، ایذه (در خوزستان) و نراق (در استان مرکزی) اشاره کرد. (۱۷)

نتیجه‌گیری

همان‌طور که قبلاً اشاره شد، توسعه عبارت است از فرایند پیچیده‌ای که طی آن جامعه از یک دوره تاریخی به دوران جدیدی منتقل می‌شود. این فرایند در هر مرحله از جریان انتقالی خویش ابعاد مختلف زندگی را متحول می‌سازد. این مجموعه ارتباطات متقابل و چند سویه در نهایت جامعه‌ای نو به وجود می‌آورد که در تمامی ابعاد آن زندگی بشری و به صورت بنیادین نسبت به وضعیت گذشته خویش متحول می‌شود. از سوی دیگر هم فرهنگ مجموعه افکار و اعمال، بایدها و نبایدها، هنجارها، ارزش‌ها

و نظام اعتقادات یک جامعه مشتمل بر سنت‌ها، آداب و رسوم، مذهب، ایدئولوژی، تشریفات مذهبی، زبان و... است که در جامعه انسانی مشترک هستند. بر این اساس توسعه فرهنگی باتوجه به این دو اصطلاح عبارتست از دگرگونی که از طریق تراکم برگشت ناپذیر عناصر فرهنگی در یک جامعه معین صورت می‌پذیرد و بر اثر آن جامعه کنترل همواره موثرتر را بر محیط طبیعی و اجتماعی اعمال می‌کند. در ایران امروز با توجه به اینکه تمام عناصر فرهنگی باید دگرگون شوند اما این تناسب به صورت یکسان انجام نشده و نوعی ناهمگنی و ناهماهنگی بین عناصر فرهنگ جامعه به وجود آورده است که به نوعی تاخر فرهنگی را بین ابعاد مادی و معنوی فرهنگ جامعه ایران عصر حاضر ایجاد کرده است. وجود بافت‌های فرهنگی متنوع داخلی در جامعه، نمونه برداری، گزینش و تقلید از غرب، تعارض بر سر استقرار ارزش‌های جدید به جای ارزش‌های سنتی حاکم در جامعه، شرایط و موقعیت خاص جغرافیایی و سیاسی کشور، وجود سه لایه تمدنی در ایران (فرهنگ و تمدن ایران باستان، فرهنگ و تمدن اسلامی، تمدن و فرهنگ غربی) و... همگی نمونه‌هایی از موانع توسعه فرهنگی در ایران به شمار می‌آیند. (۱۸)

در ایران هیچگاه توسعه یافتگی استان‌ها یکسان نبوده و برخی از استان‌ها با توجه به شرایط و موقعیت‌های خاصی که در کشور داشته‌اند از توسعه یافتگی بیشتری برخوردار بوده‌اند. بنا بر یک تحقیق استان تهران به لحاظ ساختار و زیرساخت‌های خاص سیاسی، اقتصادی و کالبدی در مقایسه با بقیه استان‌ها ناهمگن تر است و از نظر توسعه یافتگی فرهنگی در جایگاه نخست قرار دارد. در میان سایر استان‌ها، سمنان و یزد نسبت به بقیه استان‌ها سطح بالاتری از امکانات فرهنگی را دارد و استان‌های چون ایلام، کهگیلویه و بویر احمد، خوزستان، کردستان، کرمانشاه، بوشهر، هرمزگان، خراسان جنوبی، سیستان و بلوچستان و... به دلیل اینکه عمدتاً با مرکز سیاسی کشور فاصله دارند و به اصطلاح منزوی هستند از سطح پایین تری از توسعه یافتگی برخوردار بوده‌اند. این مسئله ناشی از وجود ساختار خاص نظام برنامه ریزی و به کارگیری الگوهای عاریتی، به خصوص الگوی توسعه «مرکز-پیرامون» است. بدیهی است لازمه کاهش تفاوت‌های استانی از لحاظ توسعه یافتگی فرهنگی توجه به برنامه ریزی منطقه ای و اصلاح نظام برنامه ریزی کشور و دوری از برنامه ریزی بخشی و پیروی از سیاست‌های متعادل و متوازن در ایجاد فرصت برابر برای منابع در تمام استان‌ها است و از جمله راهکارها در جهت توسعه فرهنگی استان‌ها و کاهش پراکندگی توسعه فرهنگی، تغییر دادن اولویت‌های

تخصیص منابع فرهنگی و امکانات و زیر ساخت ها به نفع استان‌های با توسعه فرهنگی پایین تر، افزایش نرخ باسوادی، گسترش آموزش عالی، توجه به زیرساخت‌های فرهنگی همچون کتابخانه‌ها، تاسیسات و تجهیزات آموزشی و... می‌باشد. (۱۹)

دانشگاه آزاد اسلامی در این راستا توانسته گام‌های مثبت فراوانی بردارد و به این نیاز کشور پاسخی در خور دهد. در واقع دانشگاه آزاد اسلامی با تاسیس واحدهای مختلف در مناطق گوناگون من جمله مناطق دور افتاده، تاسیس رشته‌های متعدد، گسترش زیرساخت‌های علمی و آموزشی، افزایش نرخ باسوادی و فارغ التحصیلان متخصص سبب رشد و شکوفایی مناطقی گردید که پیش از این از استانداردهای پایینی در زمینه مسایل فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی برخوردار بوده اند. همان طور که گفته شد، تمرکزگرایی نظام آموزش دولتی در مرکز کشور و مراکز استان‌ها سبب شده تا ارتباطات میان اقوام مختلف محدود به مراکز استان و نیز بخش خاصی از جوانان باشد. بر این اساس جوانان واجد شرایط به دلیل نبود امکانات دانشگاهی دولتی این فرصت را ندارند که به واسطه آموزش با اقوام دیگر رابطه برقرار کنند اما دانشگاه آزاد اسلامی به دلیل حضور همزمان در مراکز استان‌ها و نیز شهرستان‌ها توانسته بر این ضعف دیرپا غلبه کند. تنوع رشته‌ها و نیز وجود رشته‌های مختلف در شهرهای کوچک و بزرگ باعث شده تا دانشجویان از شهرهای مختلف برای آموزش به شهرهای حتی کوچک سفر کنند و این امر از نظر گسترش ارتباطات و ارتباط خرده فرهنگ‌ها با یکدیگر پیامدهای قابل توجهی داشته است. بسیاری از دانشجویانی که از مراکز استان‌ها به شهرهای کوچک می‌روند چه بسا اولین بار در طول عمرشان باشد که از نزدیک فرصت تعامل میان خرده فرهنگ‌ها را در عمل تمرین و مشاهده می‌کنند. این تعامل به آنها امکان می‌دهد بر بسیاری از پیش‌ذهنیت‌های کلیشه‌ای خویش درباره سایر اقوام غلبه کنند. دانشجویان فرهنگ غالب به دلایل مختلف نگاه برتری‌جویانه‌ای نسبت به خرده فرهنگ‌ها دارند و آن را فاقد ارزش‌های پیشرفته و قابل‌اعتنا می‌دانند اما تعامل رو در رو و زندگی با مردم یک خرده فرهنگ، باورهای قبلی آنها را زیر سؤال می‌برد.

به علاوه دانشگاه یکی از مناسب‌ترین مکان‌ها برای گسترش ازدواج میان اقوام مختلف و حتی ساکنان شهرهای مختلف است؛ چون در ایران، افزون بر اختلافات و تفاوت‌هایی که میان اقوام وجود دارد شهرهای مجاور نیز معمولاً اختلافات مستمری با یکدیگر بر سر جذب بودجه و مسائل فرهنگی

دارند. از این منظر دانشگاه آزاد اسلامی در کاهش اختلافات دیرپا بین شهرهای کوچک بسیار مؤثر عمل کرده است؛ زیرا تعداد زیادی از دانشجویان شهرهای مجاوری که با هم اختلاف دارند برای آموزش و تحصیل به شهرهای یکدیگر می‌روند.

به این ترتیب می‌توان گفت که تحصیل در مراکز مختلف دانشگاه آزاد اسلامی، مجموعه‌ای از ارتباطات فرهنگی میان گروه‌های مختلف اجتماعی را به وجود آورده که این امر زمینه‌ساز درک تفاهم متقابل بیشتر میان خرده‌فرهنگ‌ها گردیده است. از دل این ارتباطات، دوستی‌های دیرپای افراد و خانواده‌ها و حتی ازدواج‌ها شکل می‌گیرد که در کاهش رقابت منفی میان اقوام نقش بسیار مؤثری ایفا می‌کند. بعد از فارغ‌التحصیلی، افراد از خاطرات دوران جوانی خود که عموماً با احساسات خاص توأم است مکرر یاد می‌کنند و همین امر باعث شکل‌گیری «مبانی ذهنیتی - هویتی مشترک» می‌شود. افراد احساس می‌کنند که با وجود داشتن برخی تفاوت‌ها، در جایی و در خرده‌فرهنگی تحصیل کرده‌اند که شباهت‌های قابل توجهی با فرهنگ‌های اصلی دارد.

دانشگاه آزاد اسلامی با برگزاری جشن‌ها و جشنواره‌های ملی و محلی، برپایی نمایشگاه‌های بین‌المللی، سمینارها و کنفرانس‌های فرهنگی، آموزش‌های فرهنگی مرتبط با مسائل جهانگردی و ایجاد و توسعه رشته‌هایی مرتبط، بسط و اشاعه کتب مرتبط با آداب و رسوم هر منطقه، ارائه آگاهی لازم به افراد جامعه برای شناخت خرده فرهنگ‌های خارج از جامعه خود، آشنایی با روحیات و فرهنگ‌های دیگر و... به بسط توسعه فرهنگی در جامعه یاری رسانده است.

به عبارتی می‌توان گفت دانشگاه آزاد اسلامی توانسته است فرایند فرهنگ‌پذیری را به نحو غیرمستقیم در سطح استان‌ها و مناطق کشور به دور از تنش‌های ملایم این فراگرد به انجام رساند. دانشجویان و مردم شهرها و مناطقی که دارای واحدهای دانشگاهی هستند توانسته‌اند با عناصر فرهنگی دیگر مناطق به علت حضور دانشجویان آن فرهنگ‌ها آشنا شوند و خود را ناخودآگاه در معرض فرهنگ‌پذیری قرار دهند. البته این جریان یکسویه نبوده و ما شاهد فرهنگ‌پذیری دوسویه یا تبادل فرهنگی هستیم چرا که دانشجویانی که به واحدهای دور از شهر خود می‌روند در معرض عناصر فرهنگی جدیدی قرار می‌گیرند و بسیاری از این عناصر را در خود درونی می‌کنند. از سوی دیگر این فرایند فرهنگ‌پذیری خود مقدمه تغییر فرهنگی است که در این مورد تغییر مزبور از نوع توسعه یا

تکامل فرهنگی می‌باشد که نوعی تغییر و تحول فرهنگی رو به جلو و کمال و پیشرفت است. دانشجویان در دوران تحصیل و آشنایی خود با دیگر خرده فرهنگ‌ها بسیاری از ذهنیت‌های غلط و پیشداوری‌های خود را که ناشی از عدم آشنایی و فقدان تعامل و گفتگو با این خرده فرهنگ‌ها بوده کنار می‌گذارند و این امر خود موجبات تحول و پیشرفت ذهنی و عینی را فراهم می‌آورد. به عبارتی نوعی نسبی‌گرایی فرهنگی اشاعه می‌یابد که به موجب آن دیگر ویژگی‌های فرهنگی خرده فرهنگ‌ها از بیرون و با نگاهی برتری‌جویانه مورد داوری قرار نمی‌گیرد بلکه به علت آشنایی و ملموس شدن این ویژگی‌ها نوعی تحمل و مدارا در میان همه خرده فرهنگ‌ها شکل می‌گیرد که این خود زمینه ساز توسعه فرهنگی کشور خواهد بود.

منابع

- ۱- ثریا شیبانی، «چند تعریف از فرهنگ، مسایل و چشم اندازهای فرهنگ»، *گزیده مقالات مجله فرهنگ و زندگی* (تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۸۱)، ص ۱۱۷.
- ۲- مولتی پالمر و دیگران، *نگرش جدید به علم سیاست*، ترجمه منوچهر شجاعی (تهران: دفتر مطالعات و تحقیقات سیاسی و بین المللی، ۱۳۶۷)، صص ۹۹ و ۹۸.
- ۳- محمود روح الامینی، *زمینه فرهنگ شناسی؛ تالیفی در انسان شناسی فرهنگی و مردم شناسی* (تهران: انتشارات عطار، ۱۳۶۵)، ص ۱۸ و ۱۹.
- ۴- چنگیز پهلوان، *فرهنگ شناسی؛ گفتارهایی در زمینه ی فرهنگ و تمدن* (تهران: نشر قطره، ۱۳۸۲)، ص ۱۸۰.
- ۵- همان.
- ۶- بروس کودن، *درآمدی بر جامعه شناسی*، ترجمه محسن ثلاثی (تهران: فرهنگ معاصر، ۱۳۷۲)، ص ۴۳.
- ۷- ساروخانی، همان، ص ۱۶۱.
- ۸- غلامعباس توسلی، «جامعیت مفهوم توسعه و رابطه آن با فرهنگ»، *فرهنگ توسعه*، سال سوم، شماره ۱۵، آذر و دی ۱۳۷۳، صص ۳۳-۳۲.
- ۹- مجتبی صداقتی فرد، *جامعه شناسی: کلیات، مفاهیم، پیشینه* (تهران: نشر ارسباران، ۱۳۸۴)، صص ۷۸-۷۹.
- ۱۰- محمدقلی موهبتی، «شمایی از دانشگاه آزاد اسلامی در عرصه واقعیت»، *دائرةالمعارف آموزش عالی*، جلد اول، ۱۳۸۳، ص ۳۸۸.
- ۱۱- موهبتی، پیشین، ص ۳۸۳.
- ۱۲- نادرعلی قورچیان، *دائرةالمعارف آموزش عالی*، جلد دوم (تهران: بنیاد دانشنامه بزرگ فارسی، ۱۳۷۱)، ص ۳۸۹.

13- <http://ebo.iau.ir/html/index.php>

14- <http://www.iau-tnb.ac.ir/tabid/1619/Default.aspx>

_____ بررسی نقش دانشگاه آزاد اسلامی در ارتقاء گفتگوی میان فرهنگ ها ◇

۱۵- شهناز هاشمی، *نقش دانشگاه آزاد اسلامی در امنیت ملی* (تهران: معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی، ۱۳۸۷)، صص ۷۷-۷۳.

۱۶- ابراهیم حاجیانی و آریتا اخلاقی، *نقش دانشگاه آزاد اسلامی در توسعه اجتماعی* (تهران: معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی، ۱۳۸۷)، ص ۲۱۳.

۱۷- همان، ص ۲۱۸-۲۱۷.

۱۸- محمد توحید فام، *موانع توسعه فرهنگی*، قابل دسترس در: www.aftab.ir/artice

۱۹- کرامت الله زیاری، «درجه توسعه یافتگی فرهنگی استان های ایران»، *نامه علوم اجتماعی*، شماره ۱۶، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران، صص ۱۰۱-۱۰۰.